

شرح مختصری از
زیست نامه دکتر محمد مصدق
و بازگو کردن بعضی از مسائل مربوط به روابط خانوادگی
و خصوصیات و ارزش های « هویت سیاسی مصدق » ،
و اشاره ای کوتاه به برخوردهای کلیشه ای ، خصمانه و حتی تحریف تاریخ
معاصر ایران از سوی مخالفین مصدق ، آنهم بخاطر منفی جلوه دادن نظرات ،
عقاید و عملکرد رهبر نهضت ملی ایران در ۱۸ فصل !

فصل اول

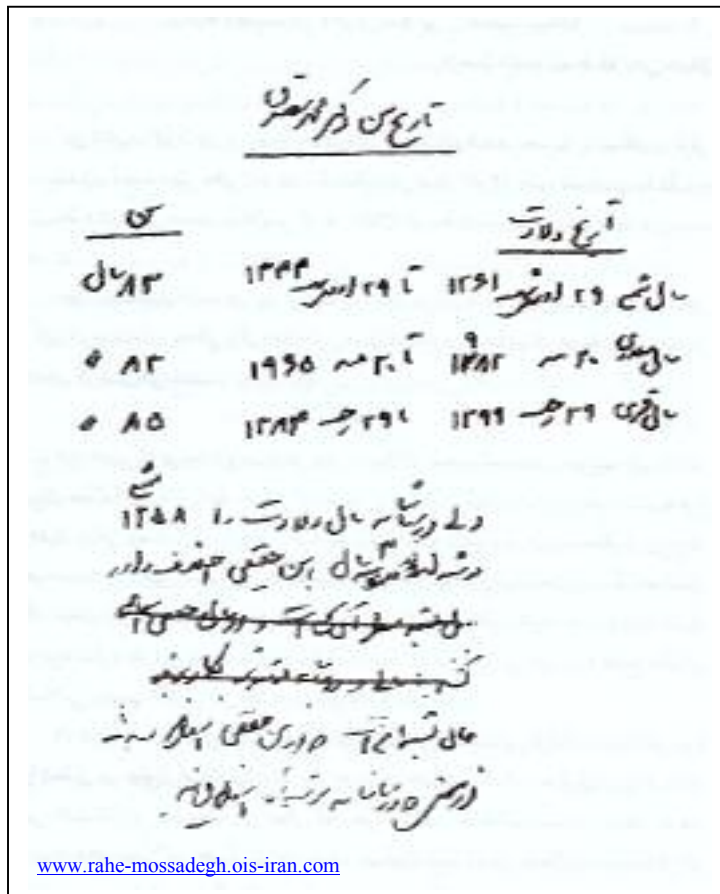
۱ - تاریخ تولد محمد مصدق

محمد مصدق در ۲۶ خرداد سال ۱۲۶۱ هجری شمسی برابر با ۱۶ ژوئن ۱۸۸۲ میلادی ،
مطابق با ۲۹ رجب ۱۲۹۹ هجری قمری ، در یک خانواده اشرافی و با نفوذ دیوانی دوران
سلطنت قاجار ، در محله سنگلج شهر تهران - گذر وزیر دفتر - ، متولد شد. (۱)

پدر: میرزا هدایت وزیر دفتر .
مادر: ملک تاج خانم فیروز ، نجم السلطنه .

در بعضی از کتاب ها و نوشته ها ، تاریخ تولد مصدق ، ۱۲۵۸ هجری شمسی ذکر شده است ،
(۲) تاریخی که مطابقت با تاریخ درج شده در شناسنامه ایشان دارد. در حالیکه دست خطی
از دکتر مصدق وجود دارد که بنا بر نوشتار ایرج افشار ، اشتباه بودن تاریخ مندرج در
شناسنامه را ثابت می کند. (۳) عکس یادداشت مورد نظر ایرج افشار ، به خط دکتر مصدق
در همین کتاب نیز به چاپ رسیده است .

در این رابطه ضروریست متذکر شد که کمتر کسی به تاریخ ۲۶ خرداد توجه می کند و اکثراً، از جمله افراد و نیروهائی که خود را طرفدار مصدق محسوب می دارند، از روز ۲۹ اردیبهشت، بعنوان روز تولد دکتر مصدق یاد می کنند و حتی برخی این روز را بخاطر احترام و بزرگداشت دکتر مصدق، جشن می گیرند.

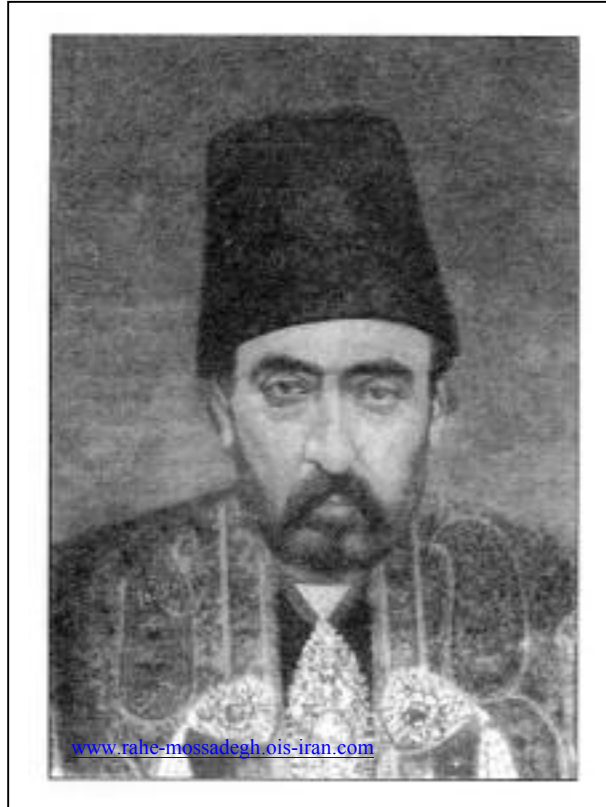
۱- تصویر یادداشت مصدق در مورد سن و تاریخ تولدش، به خط خود ایشان. اقتباس از کتاب "معرفی و شناخت دکتر محمد مصدق" - محمد جعفر قنواتی

۲- میرزا هدایت وزیر دفتر پدر مصدق و خاندان آشتیانی:

میرزا هدایت وزیر دفتر، پدر دکتر محمد مصدق، پسر میرزا حسین آشتیانی، پسر میرزا کاظم مستوفی الممالک (مستوفی الممالک در عهد زندیه)، پسر میرزا محسن آشتیانی، بود. (۴)

میرزا محسن آشتیانی معاصر و دوست کریم خان زند بوده است. دکتر هدایت متین دفتری نوه ی دکتر مصدق در این باره نوشته است «... میرزا محسن، معاصر و دوست کریم خان زند، به کریم خان که در کارزاری شکست خورده متواری و سرگردان بود، پناه داد. وقتی کریم خان به سلطنت رسید سه تن از پسران او را - میرزا کاظم، آغاسی بیک و هاشم خان - نزد خود خواند و آنان را به کارهای دیوانی و لشگری گماشت. پس از انقراض زندیه و انتقال دیوان خانه از شیراز [پایتخت زندیه] به شهرهای تبریز و تهران، آنان نیز با دیوان

خانه [زندیه] به دستگاه قاجاریه منتقل شدند. « (۵) میرزا حسین پدر میرزا هدایت ، « ایامیکه وزیر (معاون) علی نقی میرزا رکن الدوله حاکم قزوین پسر هشتم فتحعلیشاه قاجار بود بواسطه بی احترامی از طرف جوانی که ، طرف محبت و لطف شاهزاده بوده ، نسبت باو شد با تفنگ خود را کشت. « (۶)

۲ - میرزا هدایت وزیر دفتر ، پدر مصدق ،
اقتباس از کتاب " مصدق به بیان تصویر " - سز هنگ جلیل بزرگمهر

میرزا هدایت پدر محمد مصدق ، از بزرگان و معاریف آشتیان بوده است. (۷) وی « از دیوانیان نزدیک به میرزا تقی خان امیر کبیر و از رجال تجدد خواه زمان خود بود و به همین دلیل با پسر عموی محافظه کارش میرزا یوسف مستوفی الممالک در امور عمومی چندان تجانسی نداشت. « (۸)

پس از اینکه میرزا داودخان پسر میرزا آقاخان نوری - نخست وزیر دوران ناصرالدین شاه - از " وزارت لشکر " (مسئول امور محاسبات قشون - ریاست دارائی ارتش) در سال ۱۲۷۵ قمری ، از مقامش خلع شد، بجای او میرزا هدایت ، بمقام " وزیر لشکر " ی منصوب شد و حدوداً بمدت ۱۵ سال در آن مقام خدمت کرد. (۹)

پس از مرگ میرزا محمد مستوفی آشتیانی قوام الدوله (پدر بزرگ قوام السلطنه و وثوق الدوله) - نوه عموی میرزا هدایت - که مقام « وزیر دفتر » ی (رئیس دفتر استیفاء - رئیس

دفتر وزیر دارائی دوران ناصرالدین شاه) داشت، میرزا هدایت وزیر لشکر، به جای او، بمقام "وزیر دفتر" ی منصوب شد. (۱۰) در این موقع که میرزا هدایت وزیر دفتر شد، مقام "وزارت لشکر" به میرزا موسی پسر میرزا هادی که نوه آقاسی بیک پسر آقا محسن آشتیانی - جد میرزا هدایت -، و با میرزا محمد مستوفی - قوام الدوله و میرزا هدایت وزیر دفتر، نوه عمو بود، داده شد. (۱۱)

در رابطه با چگونگی رابطه و نسبت خانوادگی آن افراد با یکدیگر می توان به شجره نامه دکتر مصدق (شجره نامه شماره یک) در همین کتاب، مراجعه کرد.

۳- پدر مصدق (هدایت الله وزیر دفتر) نشسته روی صندلی. کودک ایستاده کنار او، محمد مصدق و مردی که در کنار مصدق بر زمین نشسته، برادر ناتنی مصدق، میرزا علی خان موثق السلطنه می باشد....
این عکس از جلد دوم کتاب "نامه های دکتر مصدق، گردآورنده: محمد ترکمان اقتباس شده است.

۴- راست، میرزا آقاخان نوری صدر اعظم با لباس سنتی و
۵- چپ، میرزا حسین خان مشیرالدوله سپهسالار اعظم، صدر اعظم با لباس کوتاه.
(هر دو تصویر از کتاب شرح حال رجال ایران، نگارش مهدی بامداد اقتباس شده است.)

میرزا هدایت وزیر دفتر از جمله کسانی بود که خود را با لباس کوتاه - لباسی که در زمان صدارت میرزا حسین خان مشیرالدوله بجای لباس بلند ، همان لباس آباء و اجدادی و سنتی آن دوران - ملبس کرد ، امری که با مخالفت افرادی همچون میرزا یوسف مستوفی الممالک روبرو شد. وزیردفتر، حتی پس از عزل مشیرالدوله هم، هیچگاه لباس کوتاه را ترک نکرد. (۱۲)

مهدی بامداد ، به نقل از پدرش رفیع بامداد در رابطه با چگونگی روابط تیره بین میرزا هدایت با برادر زنتش میرزا یوسف مستوفی الممالک ، در کتاب " شرح حال رجال ایران " ، جلد ۴ صفحه ۴۲۴ نوشته است : « وزیر دفتر مدتی بود که بیکار و خانه نشین شده بود، بجهت دشمنی که وزیر دفتر با مستوفی الممالک داشت از ترس مستوفی احدی بخانه او رفت و آمد نمی کرد و مراوده با اشخاص بکلی قطع شده بود. روزی در خانه وزیردفتر بودم در ضمن صحبت و بدگویی از مستوفی الممالک ، بمن می گفت که پدر فلان فلان شده اش هم ... مثل خود این فلان فلان شده بود ... وقتیکه دخترش را به من داد مانند این بود که کنیزش را بغلامش داده است ». این گفتار بزمانی مربوط می شود که یوسف مستوفی الممالک که وزیر اعظم داخله بود (۱۳) ، پسر خردسال خود - حسن مستوفی الممالک که ۶ یا ۷ سال بیشتر نداشته - ، با تصویب ناصرالدین شاه به سمت مستوفی الممالک برگزیده بود. (۱۴)

پس از مرگ یوسف مستوفی الممالک ، « تمام کارها و مشاغلیکه او داشت ، برحسب امر شاه، به پسر خردسالش به نیابت میرزا هدایت الله وزیر دفتر که مدت پنج سال از کار بر کنار و خانه نشین بود واگذار شد. ». اعتماد السلطنه (محمد حسن خان اعتماد السلطنه صنیع الدوله) در یادداشت های روزانه خود در این باب چنین می نویسد:

« یکشنبه ۶ رجب ۱۳۰۳ : پسر صدر اعظم مستوفی الممالک چون طفل است میرزا هدایت الله وزیر دفتر پسر عموی پدرش که با صدر اعظم عداوت کلی داشت اتابک او شد ». (۱۵)

حواشی ، توضیحات و مأخذ کتاب اول

- ۱- افشار ، ایرج ، مصدق و مسائل حقوق و سیاست ، چاپ اول ، چاپ جاووشگران نقش ، ۱۳۸۲ ، صفحه ۳۴ . و
- متین دفتری ، دکتر هدایت ، " یاد واره پنجاهمین سال ملی شدن صنعت نفت — تشکیل دولت مصدق " . مجله آزادی — نشریه جبهه دمکراتیک ملی ایران ، دوره دوم ، شماره ۲۶ و ۲۷ — تابستان و پائیز ۱۳۸۰ . صفحات ۱۵ تا ۱۸ . و
- جعفری قنواتی ، محمد — " معرفی و شناخت دکتر محمد مصدق " ، چاپ اول ، چاپ دید آور ، سال ، ۱۳۸۰ ، صفحه ۲۴ . و
- کاتوزیان، دکتر همایون ، " مصدق و نبرد قدرت " ، ترجمه احمد تدین ، چاپ نخست ۱۳۷۱ ، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا ، صفحه ۲۱ .
- نجاتی ، سرهنگ غلامرضا — در کتاب " مصدق سالهای مبارزه و مقاومت " تاریخ تولد دکتر مصدق را ۲۹ اردیبهشت ۱۲۶۱ هجری خورشیدی ، ۲۹ رجب ۱۲۹۹ هجری قمری ، ۲۰ ماه مه ۱۸۸۲ میلادی ذکر کرده است .
- سرهنگ غلامرضا نجاتی ، مصدق سالهای مبارزه و مقاومت ، مؤسسه خدمات فرهنگی رسا، چاپ دوم سال ۱۳۷۸ ، صفحه ۱
- شیفته ، دکتر نصرالله — در کتاب " زندگینامه و مبارزات سیاسی دکتر مصدق " ، تاریخ تولد دکتر مصدق را ۲۹ اردیبهشت ۱۲۶۱ هجری شمسی برابر با ۲۹ رجب ۱۲۹۹ و ۲۰ مه ۱۸۸۲ میلادی ذکر نموده است.
- دکتر نصرالله شیفته ، زندگینامه و مبارزات سیاسی دکتر مصدق ، چاپ دوم ، سال ۱۳۷۶ ، صفحه ۲۲ .
- ... و
- ۲ — اتحادیه انجمنهای اسلامی دانشجویان در اروپا ، مصدق و نهضت ملی ایران ، خرداد ۱۳۵۷ ، صفحه ۳ .
- ۳ — ایرج افشار در رابطه با اشتباه بودن تاریخ تولد مصدق در کتاب « مصدق و مسادل حقوق و سیاست » نوشته است :
- « یادداشتی به خط مصدق که عکس آن در کتاب مکاتبات مصدق (ص ۲۰۸) آمده است ... در این یادداشت مصدق ۲۹ رجب ۱۲۹۹ را که مسلماً طبق عرف زمان بایستی تاریخ ثبت شده تولد او باشد مطابق ۲۹ اردیبهشت ۱۲۶۱ شمسی و ۲۰ مه ۱۸۸۲ میلادی یادداشت

کرده است. دوستم کریم امامی متوجه شد که در تطبیق این سه تاریخ اشتباهی رخ داده است و من چون به جلد اول تطبیق سنوات مراجعه کردم معلوم شد ۲۹ رجب ۱۲۹۹ قمری مطابق است با ۱۶ ژوئن ۱۸۸۲ میلادی و ۲۶ خرداد ۱۲۶۱ شمسی.».

- ایرج افشار ، مصدق و مسائل حقوق و سیاست ، چاپ انتشارات زمینه - تهران ۱۳۵۸ . صفحات ۳۴ و ۳۰۷ تا ۳۰۹ .

نظرات ایرج افشار در باره تاریخ تولد دکتر مصدق همچنین در روزنامه اطلاعات هفتم فروردین و روزنامه بامداد دهم فروردین ۱۳۵۹ چاپ شده است. و صاحب نظرانی همچون احمد بیرشک ، دکتر ایرج دهقان و مهندس کیوان طی مقالاتی در روزنامه های اطلاعات و بامداد ، فروردین و اردیبهشت ۱۳۵۹ ، محاسبه ایرج افشار را درست ارزیابی کرده اند.

— متین دفتری ، هدایت — یاد واره پنجاهمین سال ملی شدن صنعت نفت — تشکیل دولت مصدق . مجله آزادی — نشریه جبهه دمکراتیک ملی ایران ، دوره دوم ، شماره ۲۶ و ۲۷ — تابستان و پائیز ۱۳۸۰ . صفحات ۱۷ و ۱۸ .

۴ — بامداد ، مهدی — شرح حال رجال ایران ، جلد اول ، صفحه ۳۱۷ و جلد چهارم ، صفحه ۴۲۲ ، چاپ گلشن ، چاپ سوم سال ۱۳۶۳ و

— متین دفتری ، هدایت — یاد واره پنجاهمین سال ملی شدن صنعت نفت — تشکیل دولت مصدق . مجله آزادی — نشریه جبهه دمکراتیک ملی ایران ، دوره دوم ، شماره ۲۶ و ۲۷ — تابستان و پائیز ۱۳۸۰ . صفحه ۱۵ تا ۱۸ .

۵ — متین دفتری ، هدایت — یاد واره پنجاهمین سال ملی شدن صنعت نفت ، تشکیل دولت مصدق . مجله آزادی — نشریه جبهه دمکراتیک ملی ایران ، دوره دوم ، شماره ۲۶ و ۲۷ — تابستان و پائیز ۱۳۸۰ . صفحه ۱۵ .

۶ — بامداد ، مهدی — شرح حال رجال ایران ، جلد چهارم ، چاپ سوم ۱۳۶۳ صفحه ۴۲۲ .

۷ — اتحادیه انجمنهای اسلامی ... ، مصدق و نهضت ملی ایران ، خرداد ۱۳۵۷ ، صفحه ۳ .

۸ — متین دفتری ، هدایت — یاد واره پنجاهمین سال ملی شدن صنعت نفت ، تشکیل دولت مصدق . مجله آزادی — نشریه جبهه دمکراتیک ملی ایران ، دوره دوم ، شماره ۲۶ و ۲۷ — تابستان و پائیز ۱۳۸۰ . صفحات ۱۵ تا ۱۸ .

۹ — بامداد ، مهدی — شرح حال رجال ایران ، جلد چهارم ، چاپ سوم ۱۳۶۳ صفحه ۴۲۲ و .

— هدایت متین دفتری، یاد واره پنجاهمین سال ملی شدن صنعت نفت، تشکیل دولت مصدق. مجله آزادی — نشریه جبهه دمکراتیک ملی ایران، دوره دوم، شماره ۲۶ و ۲۷ — تابستان و پائیز ۱۳۸۰. صفحات ۱۵ تا ۱۸.

— ایرج افشار، مصدق و مسائل حقوق و سیاست، چاپ اول، چاپ جاووشگران نقش، ۱۳۸۲.

۱۰ — بامداد، مهدی — شرح حال رجال ایران، جلد چهارم، چاپ سوم ۱۳۶۳ صفحه ۱۳۸۲.

۱۱ — همان مأخذ، صفحه ۴۲۳.

۱۲ — همان مأخذ — صفحات ۴۲۳ و ۴۲۴.

۱۳ — بامداد، — مهدی — شرح حال رجال، جلد چهارم، چاپ سوم، صفحه ۲۶۲. " در سال ۱۲۹۴ ق. ناصرالدین شاه باز بهوس افتاد و مائل شد که مهام و امور دولتی را تحت دو وزارتخانه قرار دهد. مستوفی الممالک را بسمت وزیر امور کشور. حاج میرزا حسین خان سپهسالار اعظم را بسمت وزیر امور لشکر برگزید بنا بر این از این تاریخ امور مملکتی بدو قسمت تقسیم شد قسمتی را بعهده مستوفی الممالک و قسمت دیگر بعهده سپهسالار و اگذار گردید."

۱۴ — بامداد، مهدی — شرح حال رجال ایران، جلد چهارم، چاپ سوم ۱۳۶۳، صفحات ۴۲۵ و ۴۸۳.

— دکتر محمد مصدق، خاطرات و تألمات صفحه ۵۴.

۱۵ — بامداد، مهدی — شرح حال رجال ایران، جلد چهارم، چاپ سوم ۱۳۶۳، صفحه ۴۲۶.